

OTTO

OTTO 27

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Temel Eserler 07

Alternatif Hadis Metodolojisi

Mehmet Hayri Kirbařođlu

Son Okuma: Ahmet Dursun Karaca

Grafik Tasarım: Nurullah Özbay

Uygulama: TAVOOS

Cilt: Birinci Cilt

Baskı: Hermes Ofset Ltd. Şti. İskitler Ankara

ISBN 978-605-9168-16-8

Sertifika No: 13858

1-2. Baskılar 2002, 2004 (kitâbiyât)

3. Baskı: Ocak 2009

4. Baskı: Kasım 2013

5. Baskı: Eylül 2015

İletişim Adresleri

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4

06420 Çankaya Ankara

tel.-faks: 0312. 439 01 69

www.ottoyayin.com

otto@ottoyayin.com

[www.facebook.com/otto yayinlari](http://www.facebook.com/otto_yayinlari)

twitter.com/ottoyayin

ALTERNATİF HADİS METODOLOJİSİ

MEHMET HAYRİ
KIRBAŞOĞLU

OTTO

MEHMET HAYRİ KIRBAŞOĞLU

Manisa'da doğdu (1954).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra (1978) aynı fakültenin hadis kürsüsünde asistan olarak doktorasını yaptı (1983). Suûdî Arabistan, İmâm Muhammed ibn Suûd Üniversitesinde (Riyad) öğretim üyeliği yaptı (1985-1987). Yurda dönünce doçent oldu (1987). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda danışman olarak görev yaptı (1988-1989). *İslâmi Araştırmalar* dergisinde editör yardımcılığı yaptı (1986-1998). 1999 yılında profesör oldu. *İslâmiyât* dergisi yayın kurulu üyeliği yaptı (1998-2007). Katar Üniversitesi Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı (2011-2012). Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Yayımlanmış birçok makalesi yanında yayımlanmış bazı eserleri de şunlardır: *İslam Düşüncesinde Sünnet –Eleştirel Bir Yaklaşım–* (Ankara 1999); *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* (Ankara 1999); *Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfi'î'nin Rolü* (Ankara 2000); *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara 2002); *Namazların Birleştirilmesi* (Ankara 2002); *Eskimez Yeni* (Ankara 2010); *Ahir Zaman İlmihali* (Ankara 2010); *Ehl-i Sünnet'in Kurucu Ataları* (Ankara 2011); *Destursuz Çağa Girenler* (Ankara 2014); *Üçüncü Yol Mukaddimesi* (Ankara 2014); *İslami İlimlerde Metot Sorunu* (Ankara 2015), *İslam'ın Kurucu Metni –Kur'an Araştırmaları–* (Ankara 2015).

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BASKIYA SUNUŞ	9
SUNUŞ	11
GİRİŞ	13
A) Niçin Alternatif Hadis Metodolojisi?	18
B) Zihniyet ve Metod	22
1. Alternatif hadis metodolojisi, bağımsız bir usûl değil, genel metodolojinin bir parçasıdır	24
2. Alternatif hadis metodolojisi, mezhebî bir usûl değil, İslam geleneginin tamamını kuşatmayı amaçlayan bir usûldür	26
3. Alternatif hadis metodolojisi disiplinlerarası bir yaklaşıma dayanır	27
4. Alternatif hadis metodolojisi, metodik şüpheden, tenkit zihniyetinden ve eleştirel akıldan yanadır	36
5. Alternatif hadis metodolojisi sünger değil, süzgeçtir	42
6. Alternatif hadis metodolojisi akılcıdır	43
7. Alternatif hadis metodolojisi değişime açık ve dinamiktir	44
8. Alternatif hadis metodolojisi icthadı esas alır	46
9. Alternatif hadis metodolojisi, aktüel ihtiyaçları esas alan pratik bir usûldür	50
10. Alternatif hadis metodolojisi, geleneksel ile modernin sentezidir	51
11. Alternatif hadis metodolojisi, tarihi, edebî, tasvirî değil; normatif bir usûldür	52
BİRİNCİ BÖLÜM	
EPISTEMOLOJİ (HADİS RİVAYETLERİNİN BİLGİ DEĞERİ)	55

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK BİLİNCİNDEN KAYNAK METODOLOJİSİNE 65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTALAH (TANIMLAR ve KAVRAMLAR) 97

Mütevâtir 98

Sahih 112

Zayıf 127

Mevzû (Uydurma) 134

Matrûh 137

Sahabe 139

Adalet 143

Zapt 144

Telkin 147

Ref' Olgusu ve Hükmen Merfû Meselesi 148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKNİKLER 153

A) İsnad Tetkiki 154

Nereden Bildin Yasası 156

1. Kaynak ve isnad sorgulaması 158

2. İsnadların derlenmesi (bütünlük) 159

3. İsnadların kronolojik gelişiminin incelenmesi 160

4. Raviler hakkındaki biyografik bilgilerin toplanması 163

5. Cerh-ta'dil bilgilerinin dökümü 165

6. İsnad tetkikinin sonuca bağlanması 177

B) Metin Tetkiki 178

C) Metin Tenkidi 182

Metin tenkidi nasıl yapılacak? 193

Metin tenkidine geçmeden önce 194

Metin tenkidinin esasları 197

1. Hadislerin Kur'an ölçüsüne vurulması 197

2. Hadislerin, mütevâtir, maruf
veya meşhur Sünnetler ölçüsüne vurulması 230

3. Hadislerin Umûmu'l-belvâ kriterine göre değerlendirilmesi 236

4. Kalabalık bir grup önünde cereyan eden bir olayın sadece birkaç kişi
tarafından rivayet edilmesi 238

5. Hadislerin tarihî gerçeklere ters düşmesi ve anakronizm 242

6. Hadislerin dil ve üslûp açısından problem arz etmesi 254

7. Hadislerin mübalağalı vaat veya tehditler ihtiva etmesi 257

8. Hadisin önceki din, kültür ve medeniyetlerden iktibas edildiğini
gösteren ipuçlarının bulunması 262

9. Dış dünyada yaşanan gerçekliklere,
tecrübe ve deneylere ters düşmesi 272

10. Akıl ve mantığa ters düşmesi veya saçma olması 277

11. Hadislerin siyasi, kelami, fıkhi, etnik vb. sürtüşme
ve tartışmaların izleri taşıması 297

12. Hadislerin mitolojik ve efsanevi unsurlar ihtiva etmesi	305
13. Hadislerin bilimsel gerçeklere ters düşmesi	315
14. Sezgisel olarak bir hadisin uydurma olduğunun tespiti	332
15. Kıyas ve icmâa aykırılık	338
16. Bir hadisin farklı versiyonları arasında veya aynı konudaki farklı rivayetler arasında, giderilemez çelişkilerin bulunması	342
17. Ve diğerleri	347
Uygulamaya yönelik bir açıklama	348

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKSTRAPOLASYON (BEKLENTİLER, MUHTEMEL GELİŞMELER) 355

1. Allah Tasavvuru	356
2. Peygamberlik ve Hz. Peygamber Tasavvuru	358
3. Mucizeler	362
4. Kutsal Kitaplar –Özellikle Kur'an–	366
5. Melekler	368
6. Ahiret	376
7. Şefaat	380
8. İnsan	382
9. Yaratılış ve Evren (Kozmogoni)	384
10. Tarih	388
11. İnsan Hürriyeti (Kader) Meselesi	394
12. İnanç ve İfade Hürriyeti	396
13. Siyaset ve Yönetim	399
14. Toplumsal Hayat	403

EK

ORYANTALİSTLERİN TEKNİKLERİ 413 |

1. Şüpheliğe Tepki	417
2. Orta Yol Arayışı	417
3. Fazlur Rahman ve Sünnet'i Kurtarma Çabası	418
4. Gregor Schoeler ve Sözlü-Yazılı Anlatım	419
5. Harald Motzki ve Uydurmanın İmkansızlığı	420
6. Josef Horovitz, Johann F. W. Fück, James J. Robson, N. J. Coulson ve Uri Rubin	422
7. Şüpheliğin Yeniden Canlanması –Wansbrough, Cook, Calder–	424
8. M. Cook ve İsnadların Genişlemesi	424
9. Norman Calder ve Çelişkiler Alanı Olarak Ortak Ravi	425
10. Ella Landau-Tasseron ve Mezhep-Cografya Faktörü	426
11. Sahih Bir Öz Var mı?	438
12. Sağlamlık Kriteri Nedir?	439

KAYNAKÇA 443 |

DİZİN 455 |

“*Alternatif Hadis Metodolojisi*”nin
müstakbel sahiplerine...

ÜÇÜNCÜ BASKIYA SUNUŞ

Çağdaş İslam dünyasının, Sünnet ve Hadis alanındaki meselelerini ele almaya yönelik kapsamlı projenin üçüncü kitabını oluşturan *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin üçüncü baskısını takdim ederken işaret edilmesi gereken bazı hususları kısaca dikkatlerinize sunmak yararlı olacaktır.

Hemen belirtelim ki bu üçüncü baskıda, onu ikinci baskıdan farklı kılabilecek önemli değişiklikler ve ilaveler yapma zarureti ortaya çıkmamıştır. Yapılan değişiklikler ise daha ziyade, ikinci baskının kaynakçasında yer alan, yayımlanmamış makale ya da yüksek lisans ve doktora tezleri gibi ilmî çalışmalardan bilahare yayımlananların künyelerinin güncellenmesi, gözden kaçan çok nadir ancak önemli bazı dizgi hatalarının tashihi ve eserin sonundaki oryantalist teknikler kısmının son gelişmeler ışığında güncellenmesi gibi mevzii değişikliklerdir. *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin temel yaklaşımı, tezleri ve ulaştığı sonuçlar ise aynen kalmıştır; zira eserin yayımlanmasından bugüne kadar bu alanda görülen gelişmeler ciddi bir gözden geçirme ya da değişikliği gerektirmek bir yana, tam tersine eserin çizgisini daha da güçlendirmiştir. Nitekim *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin yaklaşımını, teklif ve tezlerini daha derin araştırmalara konu etmek ve bu suretle bu tezleri test etmek amacıyla hazırlanmış olan bazı yüksek lisans ve doktora tezleri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin yaklaşımının oldukça sağlıklı ve isabetli olduğu konusunda önemli bir gösterge teşkil etmiş bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar (Mesela Dr. Osman Oruçan'ın *Hadis ve Bilim* adıyla yayımlanan (TDVY., Ankara 2011) doktora tezi) *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nde teklif edilen bazı yöntem ve tekniklerin diğerlerine göre daha dikkatli ve ihtiyatlı bir biçimde uygulanması gerektiğini de göstermiştir.

Öte yandan son iki yıl içerisinde yurtdışında öğretim üyesi olarak çalışırken edindiğimiz tecrübeler ve intibalar da müspet bir başka gösterge teşkil etmiştir. Zira gerek Katar Üniversitesi Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesinde (2011-2012), gerekse Hamed b. Halife Üniversitesi İslami Araştırmalar Fakültesinde (2012-2013) hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri ile paylaştığımız *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin temel yaklaşımları konusunda tepkilerin genel olarak müspet olması bizlere daha da güven vermiştir.

Elbette *Alternatif Hadis Metodolojisi* ile ilgili olarak yapılan ilmi tenkitler de yok değildir. Ancak bu tenkitler kendi içlerinde tutarlı ve değerli olsa da, genellikle, zaten *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin kendisine alternatif olma iddiasıyla yola çıktığı ve Ehl-i Hadis-Şâfiî çizgisinde gelişen klasik-geleneksel çizgideki ulümü'l-hadis-mustalahu'l-hadis kültürüne dayandığından, bizler için bilinenlerin tekrarından öteye fazla bir anlam ifade etmemektedir. Daha doğrusu bunlar, *Alternatif Hadis Metodolojisi*'ne yönelik tenkitler olmaktan ziyade klasik-geleneksel Ehl-i Hadis çizgisinin bilinen yaklaşımlarının tekrarlanmasından ibaret çabalar olarak görülebilir. *Alternatif Hadis Metodolojisi* zaten bu çizgide gelişen hadis kültürünü eleştirdiği için, bu gibi tekrarlar *Alternatif Hadis Metodolojisi* için eleştirel olarak dahi bir katkı niteliği arz etmekten uzaktır.

Özetle söylemek gerekirse *Alternatif Hadis Metodolojisi*, temel yaklaşımı, tezleri, iddiaları itibarıyla yazıldığı tarihten bu yana geçerliliğini hâlâ sürdürmektedir. Bu ise çağdaş İslam dünyasında sağlıklı ve verimli bir *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin tesisi yolunda sürdürülecek olan çabalar için bir ümit kaynağı teşkil etmektedir. Bu yoldaki ümitlerin daha da yeşermesi ve beklentilerin mümkün olan en kısa zamanda gerçekleşmesi ise, elbette *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin okuyucu kitlesinin giderek daha da genişlemesine ve onların da bu yolda sergileyecekleri çabalara ve gösterecekleri desteklere bağlıdır.

Alternatif Hadis Metodolojisi'ndeki yaklaşımın yazarın yaklaşımı olmaktan çıkarak ilim yuvalarının, araştırma kurumlarının, düşünce çevrelerinin ve geniş kitlelerin adeta kendi öz malına dönüşmesi dua ve niyazıyla.

Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU
Ankara 2013

DİZİN

A

- A'meş 47, 48, 216
Abbasi 390, 406, 435
Abbot, Nabia 62, 417, 431, 435, 436
Abdulaziz ed-Dûrî 431, 432
Abdullamid Ebû Suleymân 22, 24
Abdullah b. Abbâs 48, 410
Abdullah b. Amr b. el-Âs 282, 300, 303, 410
Abdullah b. ez-Zubeyr 298
Abdullah b. Keysan 300
Abdullah b. Mes'ûd 148, 191, 216, 300, 410
Abdullah b. Ömer 214, 410
Abdullah b. Selâm 33, 280
Abdullah b. Şakik 186
Abdullah b. Vehb 427
Abdullah b. Zeyd 343
Abdurrahmân b. Ebî Bekre 125
Abdurrahmân b. Mehdi 37, 38
Abdurrâzâk 83, 86, 148, 161, 375, 393, 420, 421
Aclûnî 73
Âcurrî 267
Afgânî 15
âhâd 60, 64, 98, 104, 108, 109, 111, 123, 126, 184, 187, 190, 203, 204, 205, 230, 241, 339, 357, 358, 365, 366, 381, 385, 395; ~ haber 127, 209, 330, 392; ~ haberler 60, 198, 240; ~ hadis 61, 209; ~ hadisler 107, 362
Ahd-i Atik 266
Ahmed b. Abdurrahmân 427
Ahmed b. el-Furat 89, 90, 93
Ahmed b. es-Siddik el-Ġumârî 129
Ahmed b. Hanbel 68, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 129, 161, 168, 219, 223, 225, 237, 246, 264, 268, 273, 281, 362, 369, 370, 372, 375, 391, 410, 411
Ahmed b. Menî 83
Ahmed b. Yahyâ b. el-Murtaza 293
Ahmed el-Kâtib 77, 81, 82, 133, 296, 346, 393
Ahmed Emîn 136
Ahmed Muhammed Şâkir 85
Ahmed Ziyâ'uddîn Gümüşhânevî 71
Ahzâb Savaşı 314
aile isnadları 50, 423
Âişe (Hz.) 121, 125, 185, 186, 191, 232, 237, 280, 288, 340, 384, 410
Akbaş, Bahattin 380
Aktaş, Melahat 67
Ali (Hz.) 150, 214, 238, 239, 240, 241, 250, 289, 290, 293, 298, 314, 344, 345
Ali, Cevâd 435
Ali, Nâdi 71, 72 Guillaume, Alfred 432
âlî/nâzil isnad 98
Aliyyu'l-Kârî 240
Alparslan, Özyazıcı, 327
Aksekili, Ahmed Hamdi 207, 213
Âmidî 126, 127, 241
Ammâr b. Yâsir 289
Amr b. Ebî Amr 416

- Amr b. Sevâd 427
Amr b. Ubeyd 215, 216
Arafât, Walîd N. 440
Arap 25, 78, 162, 180, 256, 268, 282, 302, 319, 331, 405, 423, 429, 432, 434, 436, 438, 439; ~ dili 25, 179; ~ dili ve edebiyatı 25, 179; ~lar 321, 406; ~ Yarınması 437
Arsel, İlhan 193
ashab 262
asr-ı saadet 353, 388; ~ özlemi 389
Atâ' b. ebi Rabâh 421
Ateş, Ali Osman 384
Aydemir, Abdullah 136
ayın yanılması 103, 107, 240, 362, 363
Aynî 341, 386
Azrail (Hz.) 369
- B**
Babanzâde Ahmed Naim 144, 168, 174
Bağavî 269
Bağcı, H. Musa 161, 359, 394
Bağdad 244, 345, 426
Bakillâni 99
Bakiyy b. Mahled 86
Basra 31, 246, 250, 252, 303, 375
Bedir 100, 222, 370; ~ Savaşı 222, 370
Bedrî M. Fehd 433
Belâzûri 430, 432
Belhî 37, 188
Beydâvi 132
Beyhaki 272, 362, 372, 428
Beytu'l-Makdis 286, 309
Bezzâr 428
Bi'ru Ma'ne 283
Biçer, İsmail 68
Bigiyef, Musa Carullah 20
Birûni 252
Bizans 249, 429
Brunschvig, Robert 439
Bucaille, Maurice 325, 326, 327
Buhârî 38, 41, 47, 49, 64, 67, 69, 76, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 108, 109, 110, 111, 130, 159, 160, 168, 176, 182, 192, 215, 218, 223, 225, 237, 245, 250, 264, 279, 286, 292, 300, 327, 341, 345, 362, 369, 372, 373, 375, 388, 409, 410, 411, 413, 417, 435; ~-Muslim 108, 109, 110, 111, 192, 292, 341, 345, 409
Bulat, A. 82
Bulkîni 109, 335
- C**
Ca'fer b. Ahmed b. Nasr 170
Câbir b. Abdillâh 410
Caetani, Leon 414
Cahen 431
Câhız 59, 305, 306, 317, 363
Calder, Norman 423, 424, 425
Cassâs 57, 58, 126
Cebrail 223, 227, 285, 308, 314, 360, 368, 374, 375, 376
Cehmiye 255
Celâluddîn es-Suyûtî 32
Cemâl el-Bennâ 408
Cemel vakası 237
cerh 40, 42, 99, 104, 111, 121, 122, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 174, 175, 176, 178, 337, 434; ~ ve ta'dil 40, 42, 122, 142, 143, 166, 167, 176
cevşen 70, 71, 72, 73, 255, 276
Cibril (Hz.) 159, 161, 246, 375, 376; ~ hadisi 159, 161, 376; ~ hadisleri 159, 375
Cook, Michael 424, 437, 440
Coulson, N. J. 422, 423
Crone, Patricia 437, 439
Cuhfe 238
Cüzcâni 168
- Ç**
Çin 201
- D**
Dâlâni 83
Dârakutni 169
Dârimi 31, 90, 148, 223, 259, 363
Dâvûd b. el-Muhabber 96
Debbûsi 198
deccal 103
Dehlevî 364
Dere, Ali 12, 27
Deylemi 33, 265, 288
Dihyetu'l-Kelbî 375, 376
Donner, F. M. 433
dualara dair 255
Dumeyni 339
Dürî 431, 432, 434
Durmuş, M. Ali 391
Dursun, Turan 193
- E**
Ebû Abdillâh el-Basri 126
Ebû Abdillâh el-Humeydi 109
Ebû Ahmed el-Hâkim 169

- Ebû Ali 170, 172
 Ebû Ali el-Hâfiz 171
 Ebû Ali en-Nisabûrî 169
 Ebû Ammâr 171
 Ebû Bekir (Hz.) 68, 233, 247, 403
 Ebû Bekr b. Ayyaş 47
 Ebû Bekr el-İsmâ'îlî 151
 Ebû Bekr er-Râzî 126
 Ebû Bekra 237, 384
 Ebû Bişr ed-Dûlâbî 169
 Ebû Dâvûd es-Sicistânî 31, 87, 89, 90, 129, 182, 218, 219, 233, 234, 246, 268, 281, 363, 370, 372, 373, 392, 427
 Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî 373
 Ebû Eyyûb el-Ensârî 306
 Ebû Ğudde 21, 76, 129, 130, 134, 136, 168, 171, 173
 Ebû Hanîfe 45, 81, 119, 120, 122, 125, 126, 167, 170, 171, 172, 215, 217, 289, 290, 293, 300, 333, 375
 Ebû Hanîfe Dineverî 430
 Ebû Hâtîm 168, 290, 335
 Ebû Hâzîm 251
 Ebû Hurayra 142, 147, 186, 195, 220, 232, 280, 290, 298, 312, 343, 410, 422
 Ebû Isme Nûh b. Ebî Meryem 143
 Ebû İshâk el-İsferâ'înî 109
 Ebû Mihnef 432, 435
 Ebû Mûsâ el-Eş'ârî 185
 Ebû Muslim el-Horasanî 302
 Ebû Nu'aym 74, 82, 301, 362
 Ebû Nu'aym el-Esterabâzî 427
 Ebû Nu'aym el-İsfahânî 428
 Ebû Rayye 136
 Ebû Sa'îd el-Hudrî 410
 Ebû Sa'îd en-Nakkâş 169
 Ebû Sa'lebe 214
 Ebû Seleme b. Abdîrrahmân 215
 Ebû Sevr 428
 Ebû Şâme el-Makdisî 20
 Ebû Tâlib el-Mekki 82
 Ebû Vâ'il 288
 Ebû Ya'lâ 82, 83, 298, 370
 Ebû Yûsuf 114, 115, 116, 126, 185, 231, 375, 393
 Ebû Zehra 57
 Ebû Zekerîyyâ es-Sâcî 428
 Ebû Zur'a 88, 89, 168
 Ebû'd-Derdâ 268
 Ebû'l-Abbâs el-Esamm 427
 Ebû'l-Fadl b. Tâhir 109
 Ebû'l-Hasen Ali b. Urve el-Hanbelî 335
 Ebû'l-Huseyn el-Basrî 57, 187, 206, 242
 Ebû'r-Rabî' el-Mehrî 427
 Ebû'ş-Şeyh el-İsfahânî 307
 Ehl-i Sünnet 26, 27, 165, 166, 187, 255, 277, 294, 295, 301, 394; ~ ve'l-Cemaat 294, 298
 Ella Landau-Tasserón 426, 428
 Ermevi 302, 390, 402, 406; ~ler 301, 400
 Endonezya 23, 400
 Endülüs 249
 Enes 267, 283, 339, 363, 371, 410, 411
 Van Ess, Joseph 424, 440
 Evza'î 113, 115, 116
 Ezdi 169
 F
 Fahrüddin er-Râzî 38, 57, 266, 357, 378
 Fârâbî 30
 Fâtûma (Hz.) 285, 286
 Fâtûma binti Kays 185, 214
 Fazlur Rahman 15, 21, 23, 29, 30, 36, 199, 200, 228, 229, 305, 418, 419, 424
 ferd 123, 124, 128, 135, 162, 237, 385, 415, 424; ~/garîb 424; ~ hadis 124; ~i mutlak 128, 237
 fikhî hadis 423; ~ler 414, 418
 fikh 25, 29, 36, 44, 46, 48, 49, 61, 67, 74, 80, 81, 105, 107, 111, 114, 118, 121, 127, 139, 151, 172, 184, 194, 202, 203, 330, 352, 353, 361, 368, 399, 401, 414, 419, 423, 424; ~ usûlü 25, 56, 57, 59, 116, 154
 Firavun 304
 Firebrî 64
 Fransızca 268
 Fück, Johann 422, 432
 G
 Garaudy, Roger 42
 garîb 128, 135, 162, 259, 282, 372, 415, 424; ~/ferd 385
 gayb 68, 227, 390, 392, 409
 Gibb 431, 433
 Goldziher, Ignaz 267, 413, 435
 Göktaş, Recep Gürkan 166, 174
 Gülen, Fethullah 67, 70
 Gürler, Kadir 383
 Ğ

Ğadiri Hum 238
Ğamidiye 70
Ğunder 92

H

Haber-i vâhid 119, 186, 189
el-Hac Ebû Bekr Siracuddîn 68
Hacer-i Esved 304, 307, 312, 313, 314
Hâdi 187, 345
hadis: ~ ehli 26, 48, 49, 51, 117, 121, 142, 166, 184, 191, 242, 295, 301, 302, 353; ~lerin Kur'an'a arzı 212; ~Sünnet inkârcısı 295; ~ uydurma 21, 91, 92, 116, 162, 171, 173, 297, 311, 395, 413, 419, 421; ~çi 35, 252, 336; ~ler 31, 45, 61, 114, 121, 122, 133, 134, 171, 228, 243, 257, 262, 293, 357, 379, 381, 406
Hagarism 437
Hâkim en-Neysâbüri 41, 130, 131, 148, 151, 169, 170, 171, 172, 173, 238, 264, 341, 373, 391, 427, 428
Hakîme 346
Hâlid b. Sâbit 267
Halîli 172
Hallâf 57
Hanbeli 26, 27, 57, 302, 335
Hanefi 26, 57, 81, 116, 125, 139, 166, 194, 302; ~ler 26, 107, 119, 121, 122, 167, 191, 217, 238, 384; ~ mezhebi 48; ~Şafii 302
Harici; ~ 167; ~ler 298, 303; ~ tenkit 40
Hâris b. Kelede 321
Harmele b. Yahyâ 427, 428
Hârûn er-Reşid 251
Hasan İbik 161
el-Hasen b. Sufyân 428
el-Hasen el-Basrî 22, 214, 215, 281
hasen 20, 46, 61, 95, 127, 131, 132, 177, 198, 372
Hasen Hanefî 23
Haşeviye 356
el-Hatîb el-Bağdâdi 32, 74, 189, 293
Hâtîb b. Ebî Belta'a 222
Hattâbi 218, 341, 391
Havaric 165
Havva (Hz.) 224, 225, 377, 383, 385, 388
Hayber Savaşı 314
Hemmâm b. Munebbih 87, 161, 225, 375, 393
Hendek Savaşı 240
Heysemî 82, 288, 298, 299, 300

Hristiyan 221, 262, 267, 269, 272, 368, 392, 393, 429; ~ duası 268; ~lık 13, 14
Hicaz uleması 375
Hindistan 309
Hinds, Martin 440
Horasan 58, 427
Horovitz, Josef 422, 431, 435
Humeydî 83, 86, 109, 161, 375
Humeynî 296
Humpreys, R. Stephen 429
el-Huseyn b. Hurays 171
Huzeve b. el-Yemân 289

I

Irak 162, 375, 376, 393; ~lı 304, 433; ~ uleması 375
Irakî 102, 129, 267
Izutsu, Toshihiko 256

İ

İbadiye 164
İblis 33, 83, 223, 224, 264, 303
İbn Abbâs 69, 92, 170, 173, 175, 176, 185, 186, 214, 215, 265, 280, 285, 288, 289, 421, 422
İbn Abdilhakem 439
İbn Abdisselâm 109
İbn Adıyy 74, 169, 170, 269, 427, 428
İbn Amr 232
İbn Arrâk 135
İbn Asâkir 32, 74
İbn Belban 82
İbn Burhân 109
İbn Curayc 420, 421
İbn Ebî Hâtîm 33, 34, 38, 93, 175, 176
İbn Ebî Şeybe 83, 86, 93, 375
İbn Ebî'd-Dunyâ 32, 33
İbn Hacer 48, 92, 95, 102, 103, 104, 109, 129, 133, 215, 224, 225, 299, 370, 427
İbn Hacer el-Heysemi 288
İbn Haldûn 184, 252, 291, 321
İbn Hamdeveyh 169
İbn Hanbel 88, 392
İbn Hazm 344, 391
İbn Hibbân 81, 102, 111, 169, 369
İbn Hişâm 240, 363
İbn Huzeyme 357
İbn İshâk 167, 170, 171, 172, 240, 363, 422, 430, 432
İbn Kayyım el-Cevziyye 193, 231, 239
İbn Kesîr 90, 109, 272, 369, 370, 387

- İbn Kuteybe 18, 206, 214, 215, 217, 295, 296, 305, 306, 307, 310, 312, 313, 317, 318, 340, 341, 362, 430
İbn Mâce 86, 90, 223, 233, 234, 238, 257, 258, 259, 269, 273, 284, 285, 299, 343, 363, 373, 392
İbn Mehdî 91
İbn Mes'ûd 121, 289
İbn Ömer 220, 301
İbn Sa'd 74, 168, 430, 433
İbn Sinâ 30
İbn Surayc 428
İbn Şihâb ez-Zuhrî 88, 89, 163, 434
İbn Teymiyye 80, 82, 83, 103, 239, 249, 267, 268, 288, 336
İbn Vehb 184
İbnu'l-Cevzî 171, 173, 190, 246, 250, 269, 291, 309, 335
İbnu'l-Esir 90
İbnu'l-Hanefiyye 313
İbnu'l-Mubârek 171, 173
İbnu'l-Munzir 32, 33, 34
İbnu's-Salâh 19, 45, 48, 102, 109, 110, 117, 145, 150
İbrahim (Hz.) 248
İbrâhîm en-Naha'î 289
İbrâhîm Hafsi 433
icmâ 108, 110, 124, 187, 188, 242, 287, 339, 340, 342
icîhad 19, 38, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 80, 106, 110, 175, 297
idrâc 179, 182
İftihârû'z-Zamân 146
İkrime 170, 172, 173, 288
İmam Bâkir 293
İmam Muhammed 114, 185, 186, 187, 288, 289, 345, 346, 375
İmam Zeyd 161, 375
İmamiye 296, 297, 387
İmrân b. Husayn 385
İran 23, 249, 296, 322, 392, 394, 405, 426; ~ Devrimi 394
irtidad 209, 396, 397, 399; ~ fıkhı 397
İsa (Hz.) 270, 271, 392, 393, 394; ~'nın nüzûlü 392, 393
İsâ b. Ebân 57, 185, 186, 187
İshâk b. Rahaveyh/İshâk b. Rûhûye 91 375
İslam ceza hukuku 242
İsmâ'il Hakkî Bursevî 220
İsmâ'il Mansûr 21
isnad: ~ı sahih 130, 195; ~ların genişleme-
mesi 424; ~ların yaygınlaşması 424; ~
şemaları 162, 163; ~ şeması 162, 163;
~ tenkidi 19, 425; ~ tetkiki 175, 192,
322, 357, 361, 365; ~ tetkikleri 174,
183, 416; ~ usûlü 183; ~ zinciri 192
İsrafil 368, 370, 374, 375
İsrailiyat 31, 136, 253, 262, 271, 309,
369, 376, 386, 387
İsrailiyat: ~-Mesihiyat 136, 253, 262,
271; ~-Mesihiyat-ahbâr 253
İsraioğulları 300, 309
- J
Jones, J. M. B. 434
Juynboll, Gautier H. A. 417
- K
Ka'b b. Mâlik 283
Ka'bu'l-Ahbâr 147, 215, 309, 312
Kaade 298
kader 218, 219, 254, 301, 356, 374,
375, 394, 424
kader: ~ hadisleri 395; ~iye 165, 229,
246, 254, 255; ~ kalemi 374, 375
Kâdi İyaz 240, 362
Kahire 76, 324, 426
Kandemir, M. Yaşar 136
Karâfi 191, 251
Karmatiler 313
el-Kâsım b. Muhammed 186
Kastallâni 240
kaynak metodolojisi 65, 83, 86, 94, 175,
331, 357, 359, 361, 363, 365, 368, 375
Kays el-Eşcaî 186
Kayser 249
kelam 25, 29, 36, 46, 74, 80, 111, 139,
154, 202, 218, 356, 361, 379, 424; ~
literatürü 154
Kelbî 167, 375, 376
Keleş, Ahmet 217
Kemaluddin İbnu'l-Humâm 81
Kerhî 126, 242
Kerübiler 370
Kerübiyyûn 370
keşf 70, 110, 194
Khoury, R. G. 431
Kısakürek, Necip Fazıl 67
kıyas 13, 45, 114, 120, 122, 198, 255,
290, 299, 301, 323; ~-ı celi 120
Kilâni 268
Kisrâ 125, 249
Kister, M. J. 436
klasik hadis usulü 44, 45, 51, 56, 132,
144, 182, 191, 318, 337, 348, 397

- Koç, M. Akif 175
 Koçyiğit, Talat 151, 152
 Kotku, Mehmet Zahit 73
 Küfe 250
 Kuleynî 82, 161
 Kur'an: ~'a arz 187, 198, 211; ~'a dayalı metin tenkidi 213, 217, 225; ~ dışı vahiy 212
 Kureyş 103, 107, 297, 302, 303, 406
 Kurtubi 227
 Kuzey Afrika 249, 439
- L
 lafzi mütevatir 102, 103
 Lammens, Henri 414
 Latince 268
 Leys b. Sa'd 333
 Lings, Martin 68, 69
 Luka 268, 269
 Lût (Hz.) kavmi 374
- M
 Mâ'iz 70
 Ma'kul b. Sinan 214
 Ma'mer b. Râşid 375
 Makam-ı İbrahim 304
 Malak Abiad 433
 Mâlik b. Enes 15, 81, 83, 85, 90, 113, 115, 116, 161, 163, 217, 283, 333, 339, 340, 363, 371, 373, 375, 393, 410, 411
 Mâlik b. Nebi 15
 Malikî 26, 57, 123
 Maniheizm 392
 Manzur, Perviz 21
 Margoliouth, D. S. 414
 Markos 268
 Massignon 268, 269
 Matta İncili 268, 269
 Mavsîli 83
 Meclîsî 268
 mecrûh 143, 166
 Medâ'inî 433, 435
 Medine 58, 116, 138, 186, 238, 245, 250, 304, 339, 340, 375; ~ ehlinin tabikatu 339; ~li 433
 mehdî 81, 103, 270, 271, 296, 347, 391, 392, 400; ~ hadisleri 392; ~i muntazar 296; ~/mesih 392
 Mekke 58, 238, 245, 250, 304, 313, 344, 363; ~'nin Fethi 146
 merdûd 74, 75, 79, 80, 91, 132, 136
 merfû 88, 91, 98, 149, 150, 151, 152, 162, 181, 216, 414
 Mes'ûdî 430
 mesih 270, 389, 391, 392
 Mesrûk b. el-Ecda 250
 meşhûr 107, 109, 111, 162, 209, 237
 metin tetkiki 182
 metrûk 128, 170
 Mevdûdî, Ebû'l-Alâ 15, 332, 333, 334, 336
 mevkuf 88, 97, 151, 152, 160, 162, 181, 414; ~ mürsel 162
 mevzû 41, 61, 65, 67, 73, 74, 75, 80, 91, 94, 95, 98, 107, 108, 111, 112, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 170, 171, 173, 184, 192, 195, 202, 207, 244, 245, 251, 258, 259, 260, 269, 270, 272, 273, 274, 285, 297, 298, 310, 322, 326, 336, 337, 338, 342, 351, 367, 375, 393, 395; ~ hadis 67, 128, 129, 135, 137
 mevzû'ât 108, 128, 137, 170, 173, 202, 273, 274, 297, 367, 395
 Meymûne 286
 Mısır 23, 303, 357, 429
 Mikail 368, 369, 370, 374, 375
 el-Minhâl b. Amr 47, 48
 Mirac 159, 196, 232, 245, 292, 343, 360; ~ hadisi 159, 196
 Miras, Kâmil 144, 168, 171, 172, 174
 mitoloji 253, 311, 314, 387
 Motzki, Harald 420, 441
 mu'an'an 234, 235, 384, 397
 Mu'aviye 298, 302
 Mu'âz 106
 mucize 227, 241, 359, 360, 362, 363, 364, 365
 Muhammed (Hz.) 186, 364, 365, 366, 413, 414, 430, 436
 Muhammed b. Abdillâh et-Tahâvî 77
 Muhammed b. Ali el-Hazzâz 161
 Muhammed b. el-Hasen el-Askerî 345, 346, 394
 Muhammed b. İsâ b. et-Tabbâ 187
 Muhammed b. Ya'kûb 427
 Muhammed b. Yûnus el-Mukri 170
 Muhammed Ca'fer el-Kettânî 95
 Muhammed Dervîş el-Hût 73
 Muhammed el-Gazâlî 136
 Muhammed el-Yunîni 87
 Muhammed Hamidullâh 87
 Muhammed Hüseyin Heykel 366
 Muhammed İzzet Derveze 366

- Muhibb et-Taberî 313
Mukâtil b. Suleymân 167
munkatî' 80, 88, 97, 104, 111, 160, 171
Munzirî 129, 218
Musa (Hz.) 272, 291, 292, 369
Museylime 58, 229
Muslim 38, 41, 47, 49, 62, 76, 85, 86, 87, 89, 90, 108, 109, 110, 111, 130, 149, 159, 160, 168, 182, 192, 218, 221, 222, 223, 225, 246, 263, 264, 279, 283, 292, 302, 341, 345, 362, 369, 372, 373, 387, 388, 409, 410, 411, 414, 434, 436, 440
musned 83, 87, 88, 94
Mutezile 26, 27, 45, 48, 119, 122, 140, 164, 165, 191, 206, 216, 217, 254, 255, 294, 298, 317
el-Muttakî el-Hindî 73, 268, 301
muttasıl 104, 108, 111, 112, 151, 187, 244, 333
müceddid 32, 34, 426, 427, 428; ~ hadîsi 426
Mücessime 356
münker 21, 38, 65, 112, 128, 130, 135, 170, 259, 336, 337, 338, 369, 370, 372; ~merdud 337, 338
Mürchie 164, 165, 246, 298
mürsel 88, 97, 116, 151, 160, 162
mürtedin öldürülmesi 127, 205
müstefiz 107, 109, 111, 162, 209, 237; ~ hadîs 209
mütevâtir 58, 59, 60, 61, 64, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 119, 123, 132, 187, 188, 190, 191, 195, 203, 204, 209, 230, 239, 240, 296, 339, 349, 365, 381, 393, 395, 415; ~ haber 99; ~ hadîs 60, 102, 103, 104, 112; ~ hadîsler 99, 112; ~ olmayan 58; ~ sünnetler 339
- N
Nâsibe 298
Nasiruddin el-Albânî 135
nâzil isnad 98
Nesâ'î 90, 169, 218, 237, 245, 283, 363, 373
Nevbahtî 309
Nevevî 48, 64, 69, 102, 109, 110, 234
Nil 307, 308
Noster, Pater 268
Nu'aym b. Hammâd 392
Nûh (Hz.) 318
Nûh b. Ebî Meryem 143, 166, 167, 168, 174
Nûh el-Câmi' 169
Nursî, Saîd 71, 72
- O
Okıç, Tayyib 267
Ortadoğu 249, 310; ~ mitolojileri 310
oryantalist 22, 432, 441; ~ler 63, 426, 429, 437
Osman (Hz.) 81, 247, 250
Osmân b. Abdurrahmân ez-Zuhrî 299
Osmanlıca 276
Osmanlılar 400
- Ö
Ömer (Hz.) 31, 121, 185, 191, 214, 222, 247, 252, 313, 343
Ömer b. Abdilâziz 428
- P
Pakistan 23
Persler 228
Petersen, E. L. 431, 438
Peygamber: ~'in (Hz.) eşleri 125; ~'in sözü 69, 138, 148, 149, 181, 207, 209, 215, 225, 247, 249, 256, 267, 285, 290, 292, 320, 349, 352, 354, 366, 379, 383, 387, 391, 403, 404, 408; ~'in Sünneti 334, 367, 382; ~'in teşri yetkisi 210
Pezdevî 121
- R
Rabbînik Yahudi 436
er-Rabî b. Huşeym 335
er-Rabî' b. Habîb 161, 375
er-Rabî' b. Suleymân 427, 428
Rafıza 255
Râmehurmuza 57
Rasulullah'ın Sünneti 212, 298
ravi incelemesi 178
recm 69, 70, 127, 203, 204, 209; ~ cezası 205, 208
ref' 50, 148, 149, 150, 152; ~ etme 92; ~ meselesi 180
Reşîd Rızâ 136
rey ehli 295
rical 40, 74, 77, 88, 146, 147, 163, 167, 175, 176, 178, 181, 337, 434
Robson, James 422, 432, 435
Rotter, Gernot 433
Rubin 422, 423, 424

- Rukye 268
Rumlar 228
- S
- Sa'd b. Ebî Vakkâs 146, 248
Sa'îd b. el-Museyyib 22
Sa'îd b. Mansûr 83
Sâci 169, 428
Sadreddin Efendi 174
Sadûk 77, 161
sahabe 84, 90, 91, 94, 101, 104, 120, 121, 122, 139, 142, 144, 150, 175, 181, 185, 220, 241, 280, 288, 413, 414, 415, 417, 419, 421, 423
sahabe tanımı 140, 141
sahih sünnetler 332
Sâlih, Osmân b. 427
Schacht, Joseph 414, 434, 435
Schoeler, G. 419
Seffâh 304
Şehâvî 73, 103
Selçuklu 390
Sellheim, Rudolf 432
Selman Rüşdi 193
sened 40, 171, 392, 395, 398; ~ tenkidi 392
Serahsî 57, 60, 107, 189, 191
Serjeant, R. B. 440
Seyf b. Ömer 432, 433, 435
Seyyid el-Murtazâ 81
Seyyid Sâlih Ebû Bekr 136
Seyyid Şerif Curcânî 119
Sezgin, Fuat 417, 431, 435, 436
Sezgin, Ursula 432, 433, 435
sezgisel hadisçilik 336, 337
Siffin 432
sika 46, 74, 112, 114, 145, 151, 166, 190, 291
Siracuddin el-Bulkîni 109
Siracuddin el-Kazvîni 285
Sönmez, M. Ali 326, 329
Stetter, Eckart 416
Subhî es-Sâlih 50, 98, 376, 379
Sufyân b. Uyeyne 85
Sufyân es-Sevrî 91, 156
Suheyb-i Rûmî 266
Surayâ 266
Suriye 303, 304, 433
Sünnet 11, 12, 15, 16, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 68, 113, 114, 118, 151, 155, 157, 158, 165, 166, 185, 187, 188, 189, 190, 201, 205, 206, 209, 210, 212, 214, 230, 231, 250, 255, 277, 284, 294, 295, 298, 301, 306, 331, 344, 394, 409, 418, 419, 428; ~e arz 236
Sünni 16, 30, 38, 51, 71, 133, 140, 203, 204, 211, 255, 294, 317, 344, 394, 400, 428; ~ İslâm 35, 42, 139; ~ kaynaklar 295; ~lik 48
Süryani 429
- Ş
- Şa'bi 220, 290
Şafi'î 18, 81, 85, 113, 115, 116, 117, 150, 161, 175, 201, 241, 302, 333, 375, 393, 414, 416, 426, 427, 428
Şafii 20, 26, 27, 45, 51, 57, 117, 162, 184, 191, 242, 293, 302, 335, 426, 427, 428
Şafii: ~ hadisçiler 45, 293; ~ mezhebi 162
Şam 250, 302, 303, 304
Şa'ubî 123, 199, 201, 210
Şefik, Mûnir 21
Şerik 47, 48
Şevkânî 267
Şeyh Sadûk 161
Şia 27, 41, 42, 71, 77, 81, 133, 164, 165, 239, 255, 296, 298, 344, 345, 347, 352, 366, 392, 394
Şibli 364
Şii 72, 133, 161, 167, 268, 296, 344, 345, 347, 351, 393, 394
Şu'be 91, 335
- T
- Tabâtabâ'î 82
Taberî 47, 93, 160, 175, 182, 214, 215, 313, 316, 377, 430, 432, 433, 435
Tabersî 82
tabiîn 84, 94, 120, 175, 220, 246, 311
Tahâvî 77, 160, 182, 224, 225, 287, 384
tahsis 96, 194, 203, 204, 205, 209, 401; ~ ve takyit 203, 205, 209
Talmud 266
Tâlut 100
tarih 13, 24, 25, 28, 29, 31, 48, 49, 63, 77, 80, 154, 164, 194, 228, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 251, 252, 254, 256, 263, 305, 315, 317, 318, 356, 366, 388, 394, 424, 426, 429, 430, 432, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440; ~ anlayışı 226, 389, 391; ~ felsefesi 36; ~ sosyolojisi 253

- tasavvuf 25, 29, 36, 56, 67, 68, 80, 82, 202, 358, 361
 Tathî, Bekir 375
 Tâvus b. Keysan 371
 Tayâlisî 161, 373, 375
 Tebuk Gazvesi 282
 tedlis 50, 408
 Tehânevî 191
 Temîm Dârî 266
 tergîb-terhîb 133, 134, 155, 258, 292
 Tevrat 264, 265, 266, 267, 271, 312, 328, 366, 370, 392
 Tıbb-ı Nebevi 138
 Tirmizî 90, 182, 223, 237, 238, 250, 258, 259, 260, 268, 283, 284, 343, 362, 372, 373, 391, 392
 Tuksal, Hidayet Şefkatli 383
- U
- Ubey b. Ka'b 173
 Üc b. Ük 272, 307, 309
 Uhdud kıssası 266
 Ukaylî 74
 Umame 235
 Ummu Rûmân 250
 Ummu Seleme 232
 Ummu Suleym 186
 umûmî belvâ 116, 125
 Urve b. ez-Zubeyr 422
 usûl-i fıkıh 56, 61, 111, 121, 139, 151, 194, 330
 usûl-i fıkıhçılar 63
 Uveys 246
 uydurma: ~ hadis 94, 129, 130, 133, 137; ~ rivayetler 80, 250, 301
 Ünlü, Osman 66
- V
- Vâkıdı 430, 433, 435
 Vâkıfe 298
 Veda Haccı 146, 238, 239, 344
 Vehb b. Munebbih 272, 280, 309, 370, 372
 Vekî' b. el-Cerrâh 145
 Wansbrough, John 424, 436
 Watt, W. M. 432, 436, 439
 Weil, Gustav 413
 Wellhausen, Julius 432, 435
- Y
- Ya'kubî 430
 Yahudi 215, 225, 262, 266, 267, 272, 280, 312, 316, 317, 369, 388, 392, 436, 437; ~-Hıristiyan 221, 368, 393; ~ler 195, 306; ~lik 13, 14, 270
 Yahyâ b. Ma'în 89, 168
 Yahyâ b. Sa'id el-Kattân 91, 92
 Yahyâ b. Yahyâ 161
 Yehova 369
 Yemen 306
 Yeni Ahid 377
 Yıldırım, Suat 329
 Yılmaz, Kamil 68
 Yuhanna 268
 Yuhannes 315
 Yunanca 55
 Yusuf (Hz.) 288
- Z
- Zahirî 26
 zayıf 40, 46, 61, 74, 79, 88, 95, 98, 112, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 145, 152, 167, 170, 202, 234, 235, 243, 250, 281, 288, 299, 316, 326, 333, 357, 360, 364, 370, 393, 395
 zayıf hadis 127, 128, 135
 Zebur 267, 366
 Zehebi 39, 130, 131, 136, 138, 247, 268, 291
 Zerkeşi 194
 Zeyd b. Vehb 216
 Zeydân 57
 Zeydi 187
 Zeydiye 26, 187, 191
 Zeyneb (Hz.) 235
 zu'l-yedeyn hadisi 343
 Zuhri 81, 88, 89, 91, 163, 251, 299, 422, 434
 Zülfikâr 314